

Dr. Szádóczy Erika

Szorongásoldás a háziorvosi gyakorlatban

Összefoglalás

A szorongásos zavarok a leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek a lakosság és a családorvosi ellátást igénylő betegek körében egyaránt. A korai betegségkezdés, a szövődmények és az életmínőségre gyakorolt hatásuk miatt népegészségügyi jelentőségük igen nagy. A hatékony és elfogadható kezelési lehetőségek ellenére a felismerés és a kezelés messze elmarad a kívánalmaktól. A szorongásos zavarok kronicizálódásra, relapszusra és ismétlődésre hajlamos kórképek. Kezelésük hónapokig, esetenként évekig tart, melyhez farmako- és pszichoterápiás módszerek széles választéka áll rendelkezésre.

Kulcsszavak:

szorongásos zavarok, prevalencia, terápia

Freud terminológiája szerint, a normális félelem, ún. „szignál szorongás” a mindennapi élettel együtt járó hasznos és szükségszerű, bizonyos esetekben életmentő érzelmi állapot. Az ismeretlen potenciálisan veszélyes, ilyen helyzetben a fokozott éberség, a készenléti állapot lényeges a helyzet megítéléséhez, és a legmegfelelőbb magatartásforma, reakció megválasztásához. A tanulási folyamatban ugyancsak elengedhetetlen, képessé tesz arra, hogy élményeket gyűjtsünk, tudást halmozzunk fel, következőképp szakértelmet szerezzünk, önbizalmunkat, kompetenciánkat növeljük. A szorongás akkor kóros, ha az adott helyzet értékelése hibás, ha a reakció a tárgyhoz, vagy a helyzethez nem illő, ha az alkalmazkodást, a teljesítést akadályozza. Mindezek együttesen azt eredményezik, hogy az egyén nem képes az adott helyzettel megbirkózni.

A szorongás szomatikus, érzelmi és kognitív tünetekben nyilvánul

meg, melyek az egyes esetekben és kórképekben változatos képet mutathatnak. A szorongás nem feltétlenül igényel kezelést. A „facilitáló” (a készségi állapot miatt jobb teljesítményt eredményező) szorongás oldása káros – ezért pl. vizsga előtt nem ajánlott szorongásoldó szedése. A „debilizáló” szorongás (kognitív beszűkülést, koncentrációs zavart okoz) oldása azonban szükséges, mert a teljesítmény csökkenését eredményezi, súlyosan befolyásolja a mindennapi életvitelt, és kedvezőtlen hatással van az életmínőségre, a teljesítményre, a szociális kapcsolatokra és az aktivitásra.

A szorongás, mint kóros állapot a legrégebben megfigyelt pszichiátriai betegség. A szak- és szépirodalomban az ókortól szerepelnek szo-

rongásról szóló leírások. Hippocrates két fóbiás esetet írt le, Shakespeare „A velencei kalmár”-jában egy macskafóbiás személy szerepel. Freud (1895) alakította ki a szorongásos neurózis koncepcióját, elkülönítve azt a többi pszichiátriai betegségtől.

A szorongás gyakran jelenik meg mint vitális szorongás, a saját testből eredő fenyegetettség, (pl. miokardiális infarktusz és más súlyos, életet veszélyeztető betegség vagy élethelyzet során), ebben az esetben a szorongásoldás az alapbetegség kimenetelét is kedvezően befolyásolja.

Szorongásos zavar, mint primer pszichiátriai kórállapot akkor diagnosztizálható, ha sem külső, sem belső fenyegetettség, veszély nem áll fenn. Osztályozásuk a szorongás

1. táblázat

Kórkép	jellemzők	megjegyzés
Pánik zavar	hirtelen, váratlan, a helyzettől független szorongásos roham	4 roham havonta
Agorafóbia	félelem (elkerülő magatartás) olyan helyzetekben, ahonnan nehéz vagy kínos menekülni	tömegközlekedési eszköz a leggyakoribb
Szociális fóbia	félelem (elkerülő magatartás) szociális helyzetekben (teljesítmény, interakció)	körülírt vagy generalizált
Specifikus fóbia	félelem (elkerülő magatartás) egy-egy körülírt helyzetben (pl. vihar, állat, stb.)	jelentősége akkor van, ha az életvitelt befolyásolja
Generalizált szorongás	tartós, folyamatos feszültség, aggodalmaskodás, lazításra képtelenség	gyakran depresszió követi
Kényszeres zavar	kényszerszorgodatok és/vagy cselekvések	az életvitelt jelentősen befolyásolja
Poszttraumás stressz zavar	a traumával összefüggő ingerek kerülése, az általános reakciók bénultsága, fokozott készenlét	extrém mértékű traumát követi

Dr. Szádóczy Erika

Országos Pszichoterápiás és Neurológiai Intézet
1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 116.

Szorongásos kórképek
(DSM- IV, BNO-10 klasszifikációs rendszerek alapján)

időbeli lefolyása, valamint a jellegzetes helyzet alapján történik, amelyben a szorongásos tünetek megjelennek (1. táblázat).

A szorongásos zavarok a leggyakrabban előforduló pszichiátriai megbetegedések mind a lakosság körében, mind az egészségügyi ellátás keretein belül. A különböző országokban végzett epidemiológiai vizsgálatok szerint a lakosság csaknem 1/4-énél alakul ki élete során valamilyen szorongásos zavar. A családorvosi rendelőkben megjelenő betegek 10%-ánál tárható fel a vizsgálat időpontjában valamely szorongásos zavar kritériumait kielégítő tünetegyüttes, főként a pánik zavar és a generalizált szorongás gyakori. A szorongásos zavarok jellemzően a korai életévekben kezdődnek. A fóbiák tíz éves kor alatt, vagy a korai tízes években, a pánik zavar a 20-as évek elején, a generalizált szorongás a 30-as években manifesztálódik. Legkorábban a specifikus fóbia kezdődik, a tünetek általában már a 6. és 10. életév között megjelennek. Fóbiák és pánik zavar ritkán jelentkeznek első ízben 40 éves kor felett, a generalizált szorongás azonban 50 éves kor felett is kezdődhet. Minden vizsgálat szerint a nők megbetegedési kockázata 2–3-szor nagyobb, mint a férfiaké. A betegség tünetei súlyosan érintik a betegek életminőségét. A korai betegségkezdet, valamint az életvitelre gyakorolt negatív hatás jelentős mértékben befolyásolják az iskolázottság szintjét, a munkaképességet, a szociális kapcsolatok minőségét, és hozzájárulnak szövődmények kialakulásához. Az életminőséget nagymértékben befolyásoló voltak ellenére, a betegek több mint fele nem kér segítséget, a betegsége miatt nem fordul orvoshoz. Az orvoshoz fordulóknak is csak kb. a fele kap megfelelő diagnózist. A megfelelő kezelés még ritkább, nem éri el a 20%-ot. Szorongásos zavarban szenvedő betegek az egészségügy minden szintjén (alapellátás, szakrendelők, kórházi osztályok) és minden szakágzatában (belgyógyászat, sebészet, reumatológia, neurológia, nőgyógyászat) megtalálhatók, és gyakran veszik igénybe a különböző komplementer medicina által nyújtott lehetőségeket is. A szorongásos zavarok felismerésében és kezelésében a családorvosnak alapvető szerepe van, mivel a bete-

2. táblázat

betegfüggő okok	orvosfüggő okok	betegségfüggő okok
nem tekinti betegségnek	a képzés elsősorban organikus irányú	szociális fóbia – interakciókat kerüli, még az orvossal is
gyógyíthatatlannak tartja	a pszichiátria bizonytalan terület	kényszeres zavar – a rituálék
fél a stigmatizációtól	időhiány	időigényessége miatt
szomatikus panaszait helyezi előtérbe	csak az egyidejűleg fennálló testi betegséget észleli	nem jut el az orvoshoz
információhiány	előítéletek	

A szorongásos zavarok felismerését akadályozó tényezők

gek az esetek többségében családorvosukat keresik fel tüneteikkel. Gyakori, hogy ilyenkor a szorongás szomatikus tünetei kerülnek előtérbe, amelyek nem egyszer valamilyen szervi betegség tüneteire emlékeztetnek, pl. a pánik betegek mellkasi panaszai utánozhatják a miokardiális infarktusz tüneteit. Az alacsony felismerési arány több okra vezethető vissza, ezek egy része a betegtől, más része az orvostól függ, de befolyásolhatják egyes betegségek jellegzetességei is (2. táblázat).

Nem kezelt esetekben súlyos, gyakran irreverzibilis károsodás következhet be a beteg szociális kapcsolataiban, elveszítheti szociális szerepeit és munkáját. A tartósan fennálló szorongásos tünetek következménye lehet alkohol és/vagy drog abúzus, esetleg dependencia, amely elfedheti az alapbetegség tüneteit, nehezítve annak felismerését. Szorongásos zavarban szenvedő betegeknél a populációhoz viszonyítva bizonyos szomatikus betegségek (kardiovaszkuláris, cerebrovaszkuláris) gyakrabban figyelhetők meg és rosszabb prognózist mutatnak. A napjainkban rendelkezésre álló terápia az esetek 70–80%-ában teljes sikerrel jár. A kezelés megkezdésekor elengedhetetlen a beteg családi, munkahelyi körülményeinek, közösségi és családi integrációjának tisztázása. A szociális támasz, mint védőfaktor nemcsak a pszichiátriai betegségek kialakulásában, hanem lefolyásában is fontos.

Korszerű szorongás-kezelés

A szorongás jelenségének meg-

ítélését és kezelésének szükségességét napjainkban sajátos kettősség határozza meg. Egyfelől azt a hibás gyakorlatot követjük, hogy szeretnénk megszabadulni a mindennapi stresszorokhoz, élethelyzetekhez kapcsolódó egészséges és szükség-szerű szorongástól is. Másfelől, a kóros, az alkalmazkodást megbénító szorongásos állapotok nem kerülnek felismerésre, következésképp a kezelés is elmarad. Korszerű szorongásoldásról a 60-as évektől, a benzodiazepinek felfedezésétől beszélhetünk. Az eltelt csaknem fél évszázad alatt a szorongás biokémiai hátterének vizsgálata és a klinikai tapasztalatok alapján a szorongásoldásban számos egyéb gyógyszer alkalmazhatósága is nyilvánvalóvá vált (ide tartoznak, pl. a szerotonin rendszerre ható vegyületek). A klinikai gyakorlat azt is bebizonyította, hogy a szorongásos betegségek krónikus lefolyást mutatnak, és a tünetek akut megszüntetését követően a relapszus kivédésére további, fenn-tartó kezelés szükséges. Megfelelő kezelés mellett, az esetek kb. 80%-ában néhány hét alatt teljes tünet- és panaszmentesség érhető el. A fenn-tartó, profilaktikus kezelés esetenként évekig tarthat. A farmakoterápia mellett csaknem minden esetben szükség van pszichoterápiára, melynek típusa a beteg igényeihez és a terapeuta képzettségéhez igazodik.

Gyógyszeres kezelés

A szorongásos zavarok gyógyszeres kezelésében az antidepresszívumok és a szorongásoldók kapnak

3. táblázat

Antidepresszívumok	
Szelektív szerotonin reuptake gátlók (SSRI)	
citalopram (Seropram)	20-60
escitalopram (Cipralex)	5-20
fluvoxamin (Fevarin)	100-250
fluoxetin (Apo-Fluoxetin, Deprexin, Floxet, Huma-Fluoxetin, Praxin, Portál, Prozac)	20-60
paroxetin (Paroxat, Rexetin, Seroxat)	20-60
sertralin (Stimuloton, Zoloft)	50-150
Reverzibilis monoamin oxidáz gátló (RIMA)	
moclobemid (Aurorix)	450-900
Triciklusos antidepresszívumok	
clomipramin (Anafranil)	100-250
imipramin (Melipramin)	75-250
Anxiolitikumok	
Nagypotenciálú benzodiazepinek	
alprazolam (Xanax, Frontin, Alprax, Apo-alpraz, Huma-alpraz)	1-6
clonazepam (Rivotril, Clonazepamum)	1-6
Kispotenciálú benzodiazepinek	
chlórdiazepoxid (Elenium, Librium)	10-40
clobazam (Frisium)	20-30
diazepam (Seduxen)	10-20
medazepam (Medazepam, Nobrium, Rudotel)	20-30
Szerotonin 1A receptor agonista	
buspiron (Anxiron, Spitomin)	15-60
hidroxizin (Atarax)	25-75

Szorongásos zavarokban alkalmazható antidepresszívumok és anxiolitikumok ajánlott napi terápiás dózistartománya (mg)

elsődleges szerepet. Antipszichotikumok alkalmazása még kis adagban is káros, csak a mellékhatások jelentkezésével számolhatunk. Ma-

gyarországon forgalomban lévő antidepresszívumok közül pánik zavar és agorafóbia kezelésére a citalopram, clomipramin, escitalopram,

paroxetin, sertralin és imipramin, a szociális fóbia kezelésére a moclobemid és paroxetin, a kényszer betegség (OCD) kezelésére a clomipramin, fluoxetin, fluvoxamin, paroxetin és sertralin, posztraumás stressz zavar kezelésére a paroxetin és sertralin van regisztrálva (3. táblázat).

Valamennyi antidepresszívum hatásossága lényegében azonos, azonban a mellékhatás profil és a toxicitás eltérő volta miatt a compliance különbözhet, emiatt jelentős eltérés mutatkozhat a hatékonyságban. A terápiás hatás ritkán jelentkezik 14 napon belül, a kezelés kezdeti fázisában elsősorban a mellékhatásokkal kell számolni. A szorongásos zavarban szenvedő betegek, főként a pánik betegek fokozottan érzékenyek a mellékhatásokra, ezért a kezelést a depresszióban szokásos napi dózis felével ajánlott kezdeni. A betegek 60-70%-ánál 3-4 héten belül következik be kielégítő javulás.

A szorongásos zavarok kezelésekor főként az első időszakban célszerű az antidepresszívumok mellett anxiolitikum adása. A szorongásoldók rövidebb idő alatt csökkentik a szorongást, így jobb együttműködés érhető el. Célszerű nagypotenciálú szert választani a specifikusabb anxiolízis (pl. a nagypotenciálú szerek pánik attackot kivédő hatása bizonyítottan jobb, mint a kispotenciálúaké), az alacsonyabb toxicitás és a kevesebb mellékhatás miatt. A benzodiazepinek alkalmazásának hátránya a kognitív és pszichomotoros funkciókra gyakorolt negatív hatás, a dependencia veszélye. Generalizált szorongásban a buspiron (nem szedatív hatású, specifikus szorongásoldó) előnyt élvez a benzodiazepinokkal szemben. Nincs hozzászokás, a hátránya viszont, hogy csak 2-3 hetes látencia után alakult ki a szorongásoldó hatás. Szociális fóbiában a teljes tünetmentesség csak hosszabb idő alatt (4-8 hónap) érhető el. OCD-ben rendszerint nagyobb mennyiségű antidepresszívumra van szükség, mint, ami a depresszióban szokásos (1,5-2-szeres napi adag).

Pszichoterápia

Többféle módszer áll rendelkezésre, melyek gyakorlatilag valamennyi szorongásos zavar kezelésében szerepet kapnak:

szupportív pszichoterápia, más né-

ven pszichoterápiás vezetés – az aktuális életnehezégek feltárására és megoldására összpontosít, a beteg erőforrásaira, konfliktusmegoldó készségére épít;

relaxációs módszerek – főként a pánik zavar és a generalizált szorongás kezelésében bizonyulnak hatékonyak;

*a pszichoanalitikusan orientált terápia*k közül ma elsősorban a rövid dinamikus formát alkalmazzák – cél az egészséges viselkedés erősítése, a személyiségfejlődést akadályozó tényezők megszüntetése. Szorongásos állapotokban a klasszikus analízis is ajánlható;

kognitív viselkedésterápia – cél a szorongásos állapothoz kapcsolódó jellegzetes gondolkodási minta és viselkedés módosítása. Nagy szerepe van a relapszus prevencióban, számos tanulmány bizonyította hatékonyságát önálló alkalmazás esetén is. Alkalmazása valamennyi fóbiában és OCD-ben elengedhetetlen;

interperszonális terápia – cél a szociális készség és az asszertivitás, közvetve az interperszonális kapcsolatok javítása;

pár- és családterápia – olyan esetekben alkalmazható, általában kiegészítő terápiként, ahol párkapcsolati, vagy családi diszharmónia szerepet játszik a betegség kialakulásában és fennmaradásában.

A módszer megválasztásának igazodnia kell a beteg igényeihez és szükségleteihez, és természetesen a terapeuta képzettségéhez.

Prognózis, hosszú távú kezelés

A szorongásos zavarok lefolyása krónikus, epizodikus, intermitálóan jelentkező, vagy folyamatosan fennálló tünetekkel. Az esetek 75–85%-ánál visszaesésre vagy ismétlődésre lehet számítani. Ebből következik, hogy ilyen típusú pszichiátriai zavarok kezelésénél mind az orvos, mind a beteg tartós kapcsolatra számíthat. A relapszus, vagyis a kezdeti javulást követő visszaesés egy epizódon belül megakadályozható a fenntartó, vagy stabilizáló kezeléssel, melynek tartama a teljes tünet- és panaszmentesség után 6–12 hónap. A pszichiátriai betegségek kezelése csak együttműködő beteggel képzelhető el, tehát a hagyományos autoriter orvos-beteg kapcsolat helyett gyógyító (terápiás) szövetség kialakítására van szükség. A beteg aktív szerepet kell, hogy kapjon egészsége helyreállításában és fenntartásában. Értelemszerűen a motiváció kialakítása tekinthető az első lépésnek. A kezelés tehát felvilágosítással kezdődik, azt követheti a feladatok megbeszélése és megoldása a beteg felelősségteljes, aktív részvételével. Megfelelő terápia és együttmű-

ködés esetén az esetek túlnyomó többségében egészséges életminőség és teljes értékű élet alakítható ki.

Irodalomjegyzék:

1. Allgulander C, Bandelow B, Hollander E, et al: *Long-Term Treatment of Generalized Anxiety Disorder*. CNS Spectrums 2003; 8 (Suppl.1.):53-61
2. Ameringen v. M, Allgulander C, Bandelow B, et al: *Long-Term Treatment of Social Phobia*. CNS Spectrums 2003; 8(Suppl.1.):40-52
3. Arató M: *Mindennapi szorongásaink*. Grafit kiadó Budapest, 1998.
4. Briley M, Montgomery S *Antidepressant Therapy*. Martin Dunitz Ltd, London, 1998.
5. Füredi J: *A Pszichiátria Magyar Kézikönyve*. Medicina kiadó Budapest, 1998.
6. Greist JH, Bandelow E, Hollander D, et al: *Long-Term Treatment of Obsessive-Compulsive Disorder in Adults*. CNS Spectrums 2003; 8(Suppl.1.):7-16
7. Kessler RC, McGonagle KA, Zhao S, et al: *Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States*. Arch Gen Psychiatry 1994; 51:8-19
8. Pollack MH, Allgulander C, Bandelow B, et al: *Long-Term Treatment of Panic Disorder*. CNS Spectrums 2003; 8(Suppl.1.):17-30
9. Stein DJ, Bandelow B, Hollander E, et al: *Long-Term Treatment of Posttraumatic Stress Disorder*. CNS Spectrums 2003; 8 (Suppl.1.):31-39
10. Szádóczky E, Papp Zs, Vitrai J, Füredi J: *A hangulat- és szorongásos zavarok előfordulása a felnőtt magyar lakosság körében*. Orvosi Hetilap 2000; 141 (1):17-22
11. Szónyi G, Füredi J: *A Pszichoterápia Tankönyve*. Medicina kiadó Budapest, 2000.

Regisztrációs lap

Regisztráció díjtalan

HIPPOCRATES Szimpóziumok a PFIZER támogatásával Szorongásos és hangulati zavarok a háziorvosi gyakorlatban

Kérjük, karikázza be az alábbiaknak megfelelő helyszínt, feltétlenül az adatokat is köldje be szerkesztőnkbe. Hippocrates 1475 Bp., Pf.: 359.; Fax: 06-1/431-7990; E-mail: hippoc@axelero.hu

Helyszínek és időpontok:

A., Budapest, Hotel Marriott, V., Apáczai Csere János u. 4.	2004. február 25. 13.00 óra
B., Szeged, Hotel Novotel, Maros u. 1.	2004. március 3. 18.00 óra
C., Győr, Konferencia Hotel, Apor Vilmos püspök tere 3.	2004. március 10. 18.00 óra
D., Pécs, Palatinus Hotel, Király u. 5.	2004. március 18. 18.00 óra
E., Debrecen, Nagyerdő Hotel, Pallagi út 5.	2004. március 24. 18.30 óra

Név: Orvosi pecsét száma:

Postai cím: Telefonszám: